

PAPER DETAILS

TITLE: Islam Hukukunda Iddet

AUTHORS: Fatih KARATAS

PAGES: 161-190

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116900>

İslam Hukukunda İddet

Fatih KARATAŞ*

Özet

Boşanma, boşanan taraflara hukukî olarak birtakım haklar sağlamak ve görevler getirmektedir. Boşanmanın sonuçlarından en önemlisi iddet bekleme görevidir. Evliliğin sona ermesi halinde kadının başka biriyle evlenmeden önce beklemesi gereken süre, İslam hukukunda iddet adıyla incelenmiştir. Hemen bütün hukuk sistemlerinin kabul ettiği ve çoğu toplumda var olan iddet, evliliği sona eren kadının ilk ve en önemli dini ve hukukî görevidir. Bu görev yerine getirildiği takdirde boşanan taraflar, onların yakınları ve toplum adına birçok maslahat elde edilecektir. Şu var ki günümüzde bazı çevrelerce iddet olgusuna yeteri kadar önem verilmemektedir. Evliliğin sona ermesiyle, kadının hamile olmadığı tıbben ispatlanarak, iddet beklemenin gerekli olmadığı ileri sürülmekte; önceki evliliğin sona ermesiyle birlikte iddet beklemeksizin ikinci bir evliliğin yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra kadın, boşanmayla birlikte derhal eşinin evini terk edebilmektedir. Bu makale, iddet olgusunun önemine vurgu yapmayı, gerekli yerlerde medenî hukukumuzla da mukayese yaparak, konuyla ilgili genel bilgi vermeyi hedeflemektedir. Ayrıca çalışmada toplumda görülebilen bu tür uygulamaların İslam dini ve hukuku açısından uygun olmadığına dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: İddet, boşanma, evlenme, ric'î talak, bain talak

Iddah in Islamic Law

Abstract

Divorce results in a number of legal rights and duties for the divorced parties in Islamic law. The most significant of divorce results is the duty of iddah waiting. The period that a woman should wait before getting married to someone else in case of dissolution of marriage, is examined in the title of 'idda/iddah' in Islamic law. Iddah, existed and applied in the almost entire legal systems and mostly societies is the former and most important religious and legal duty of a divorced woman. Performing this duty is of numerous benefits to the divorced parties, their relatives and the society. However, Iddah has not been adequately regarded at the present time. Because, it is assumed that iddah waiting is unnecessary after medically confirming the nonpregnancy of the woman and it is also seen that a second marriage occurs without iddah waiting following the dissolution of the former. In addition to that, the woman can leave her spouse's house immediately. This article provides general knowledge of iddah matter by also comparing it with Turkish civil law in necessary conditions due to emphasize the significance of iddah. Furthermore, in this article, it attracts attention to the fact that these kinds of practices, seen in the community are inappropriate in accordance with the Islamic religion and law.

Keywords: Idda/ iddah, divorce, marriage, ric'î talaq, bain talaq

* Araş. Gör., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD., fatihkaratas83@hotmail.com

Giriş

Aile birliğinin kurulması ve bozulması her zaman toplumları ilgilendiren en önemli konulardan olmuştur. Evlilik akdi önemli sonuçlar doğurduğu gibi, bu akdin çözülmesi de bazı sonuçlar meydana getirir. Bu yüzden hukuk sistemleri, taraflardan herhangi birinin mağdur olmaması için bu sonuçları da düzenlemiştir. Bunların en önemlilerinden biri iddettir.

Boşanma, fesih veya ölüm gibi bir sebeple evliliğin sona ermesi halinde, kadının başka biriyle evlenmeden önce beklemesi gereken süre, İslam hukukunda iddet adıyla incelenmiştir. Bu konu İslam hukukunun kaynakları olan Kur'an ve sünnette detaylı bir şekilde yer bulmuş ve konuyla ilgili geniş bir hukuk literatürü oluşmuştur.

Önceki evliliğin etkilerinin tamamen sona ermesi ve kadının yeni bir evlilik yapmaya hazır hale gelmesi manasını da içeren iddet, dinî bir emir olarak vaz' edilmiştir. İddet, kadının hamile olup olmadığının anlaşılması, vefat eden kocanın hatırasına saygı ve ric'i boşamalarda karısına dönmesi için kocaya düşünme imkânı sağlama gibi hikmet ve maslahatları içermektedir. Bu yüzden evliliği sona eren bir kadının her halükarda yerine getirmesi gereken dinî ve hukukî bir görev-dir.

Daha çok evliliği sona eren kadını, kısmen de kocayı ilgilendiren iddet meselesi toplumumuzda unutulmaya yüz tutmuş bir olgu haline gelmiştir. Günümüzde, evliliğin sona ermesi sonucunda kadının hamile olmadığı tıbben ispatlanarak, iddet beklemenin gerekli olmadığı da ileri sürülmektedir. Bu yolla birinci evliliğin sona ermesiyle birlikte hemen ikinci evliliğin yapılması söz konusu olabilmektedir. Yine boşanmayla birlikte kadının derhal eşinin evini terk etmesi, bilinmeyen bir sebeple temizlik hali uzayıp giden kadınların iddet süresi gibi problemlere de çalışmada dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

I. İddet Kavramı ve İddetin Meşruiyeti

A. İddetin Tanımı

İddet, Arapça bir kelime olup sözlük manası itibarıyla “bir şeyi saymak, sayılan bir şeyin miktarı, limiti ve az olsun çok olsun topluluk” manalarına gelir. Müfred bir kelime olan iddetin çoğulu “ided” şeklindedir.¹

Kadın, kocasının kendisini boşaması veya onun ölümünden dolayı kur’ (adet veya adetten temizlenme) günlerini veya hamilelik günlerini ya da dört ay on gün şeklinde kendisi için belirlenmiş müddetleri bekleyip saydığı için bu bekleme müddetine saymak manasındaki iddet adı verilmiştir.²

Kelimenin fıkıh ıstılahındaki manasına bakıldığında mezheplerin farklı tanımlar yaptıkları görülür. Hanefilere ait olan şu tanım, iddet olgusunun belli başlı unsurlarını vezir bir şekilde bir araya topladığından, daha isabetli görünmektedir: İddet, nikâhın ortadan kalkmasından sonra kadının beklemekle yükümlü olduğu belli bir süredir.³

Daha kapsamlı bir tanım yapan Ömer Nasuhi Bilmen ise, “İddet; vefat veya mufarekatten sonra baki kalan nikâh asarının inkızası için şer’an muayyen olan bir ecel (bir müddet) demektir ki bu müddet nihayet bulmadıkça zevc veya zevce başkasıyla ve bazı ahvalde birbiriyle tekrar evlenemezler.”⁴ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım “vefat veya mufarekatten sonra” ifadesiyle iddetin, kocanın ölümü veya karısından hukuken ayrılması durumunda başlayacağını; “baki kalan nikâh asarının inkızası için” ifadesiyle iddetin birtakım hikmetleri olduğunu; “şer’an muayyen olan bir müddet” ifadesiyle iddet sürelerinin şari’ tarafından tayin edilmiş olduğunu; “bu müddet nihayet bulmadıkça zevc veya zevce başkasıyla ve bazı ahvalde birbiriyle tekrar evlenemezler” ifadesiyle de iddet süresi içerisindeyken iddet bekleyen kişinin evlenemeyeceğini, bunun iddetin en önemli sonucu olduğuna vurgu yapmaktadır. İslam hukuk literatüründe iddet bekleyen kadına mu’tedde, iddet bekleme ameliyesine de i’tidat adı verilir.⁵

İddet beklemek, cahiliye döneminde bilinen ve hemen hemen hiç terk edilmeyen bir şeydi.⁶ Ancak çoğu şeyde olduğu gibi iddette de yanlış uygulamalar vardı.

1 İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, (Beyrut: Daru’s-Sader, 1994), III, s. 281-284; Zebidî, *Tâcu’l-‘arus min cevâhiri’l-kâmus*, (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1994), V, s. 94.

2 İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, III, s. 284; Zebidî, *Tâcu’l-‘arus*, V, s. 94.

3 Abdurrahman Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), VI, s. 2726-2727.

4 Ömer N. Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968), II, s. 368.

5 Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), s. 274, 403.

6 Kurtubî, *Câmi’u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, (Kahire: Daru’l-Hadis, 1996), III, s. 129; Şah Veliyyullah Dihlevî, *Hüccetullahi’l-bâliğa*, Thk. Seyyid Sabık, (Beyrut: Daru’l-Cil, 2005), II, s. 219; Seyyid Sabık, *Fıkhü’s-sünne*, (Dimaşk-Beyrut: Dar-u İbn Kesir, 2002), II, s. 401; Zeydan, *el-Medhal li dirâseti’ş-şer’i’ati’l-İslâmiyye*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2009), s. 31.

Cahiliye devrinde kocası ölen bir kadın bir yıl beklerdi⁷ ve adeta işkence çekerdi.⁸ İslam hukuku iddeti ibka etmiş, onu düzenlemiş ve makul ölçüler getirmiş; kadınların farklı durumlarına göre iddet miktarlarını açıklamıştır.⁹

B. İddetin Meşruiyeti

İddet dinen ve hukuken yerine getirilmesi gereken bir vecibedir.¹⁰ Fıkıh ıstılahında bu, farz manasında vücut kelimesiyle ifade edilir. Vücubunun delili ise Kitap, sünnet ve icmâdır.¹¹ Kitaptan delil olarak, Bakara sûresindeki şu ayeti örnek olarak verebiliriz: “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler...”¹²

Sünnetteki temel delillerden biri, Hz. Peygamber’in (s.a.s) Fatıma bt. Kays’a şu emri örnek olarak verilebilir: “İbn Ümm-i Mektum’un evinde iddetini bekle.”¹³ hadisidir.

Kaynaklarda iddet beklemenin İslam hukuku açısından zorunlu olduğu hususunda icma bulunduğu belirtilmekle birlikte iddet türleri hakkında İslam hukukçuları arasında farklı görüşlere sahip olanlar vardır.¹⁴

C. İddetin Meşruiyetinin Hikmetleri

İslam hukukçuları iddetin meşruiyetine dair birçok hikmet zikretmişlerdir. Evliliğin sona erme şekline göre bu hikmetler farklı farklıdır. Ancak şu var ki öne sürülen bu hikmetler zannîdirler. Aynı şekilde şer’i hükümlerin bazı hikmetlerini anlamış olmamız, o hükümlerde başka hikmetlerin bulunmadığını göstermez. Bu bakımdan iddetin hikmetleri bunlardan ibaret değildir.

1. Kadının kocasından hamile olup olmadığının anlaşılması. Teknik tabirle ‘rahmin beraatının bilinmesi’ olarak ifade edilen bu hikmet, bütün iddet çeşitleri için geçerlidir. Bununla neseplerin birbirine karışmaması ve korunması amaçlanmıştır.¹⁵

2. Allah’ın emrine uyarak ibadet etme. Çünkü iddet, mümin kadınlara Allah’ın bir emridir.¹⁶

7 Zeydan, *el-Medhal*, s. 31.

8 Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), s. 45.

9 Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 45; Zeydan, *el-Medhal*, s. 31; İsmail Köksal, *Teğayyuru’l-ahkâm fiş-Şer’ati’l-İslâmiyye*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2000), s. 55.

10 Sâys vd., *Tefsiru âyâtî’l-ahkâm*, (Dimaşk-Beyrut: Daru İbn Kesir, 1999), I, s. 255.

11 İbn Kudâme, *el-Muğni ala Muhtasari’l-Hiraki*, (Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1994), VII, s. 299; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc ilâ marifet-i me’ânî elfazî’l-minhâc*, (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1998), III, s. 489.

12 Bakara, 2/228.

13 Müslim, Talak, 35; Nesai, Nikâh, 22.

14 İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, s. 299.

15 Sibai, *Şerhu Kânuni’l-ahvâlîş-şahsiyye*, (Beyrut: Darul-Varrak, 2000), s. 250; Muhammed Ebû Zehra, *Ahvâlûş-şahsiyye*, (Kahire: Daru’l-Fikri’l-Arabi, tsz.), s. 372; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve edilletuhu*, (Dimaşk: Daru’l-Fikr, 2007), IX, s. 7168.

16 Sibai, *Şerhu kânuni’l-ahvâlîş-şahsiyye*, s. 250; Ebû Zehra, *Ahvâlûş-şahsiyye*, s. 372; Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslâmî*, IX, s. 7168.

3. Kocanın vefatından sonra, kadının kocasına karşı duyduğu üzüntü ve kerderini izhar etmesi. Bununla kadın açısından; vefat eden kocanın kendisi için bir nimet olduğunu itiraf etme, onun hatırasına bağlılık ve vefasını ispatlaması amaçlanmıştır.¹⁷

4. Boşanmada, eğer evliliği yürütebileceklerine inanıyorlarsa, her iki tarafın yeniden evlilik hayatına dönmelerine fırsat verme. Bu, ric'i boşamalarda söz konusu olan bir hikmettir.¹⁸

5. Boşanıp tekrar evlenmeyi güçleştirerek aile bağını korumak ve suistimalleri önlemek.¹⁹

6. Kadının, ayrıldığı kocasının ve bunların akrabalarının eski durumdan yeni duruma doğru uyum süreci geçirmeleri.²⁰

D. İddetin Teabbudî Hükümlerden Oluşu

Dini hükümlerden bir kısmında akıl, onların gerekçelerini anlayabilir. Mesela içkinin haram oluşu böyledir. Akıl, içkinin sarhoşluk verici özelliği sebebiyle yasaklandığını kavrayabilir. Bu tür hükümlere “makulu'l-ma'na” adı verilir. Ancak bir kısmının da illeti (gerekçesi) akılla tespit edilememektedir. Bunlar için ancak çok genel olarak bazı hikmetler belirlenebilir, illetini tayin etmek mümkün değildir. Güneşin batışı ile akşam namazını kılmanın vacip olması, mestin altına değil de üstüne mesh yapılması gibi. Bu tür hükümlere de “teabbudî” adı verilir.²¹ İddet de böyle teabbudî hükümlerdendir.²²

İddetin, âlimlerin tespit ettikleri hikmetleri yukarıda zikredilmekle beraber; bunların belki de en önemlisi kadının hamile olup olmadığının bilinmesidir. Ancak onun sadece bu amaçla sınırlandırılması doğru değildir. Dolayısıyla bugün kadının hamile olup olmadığının tıbbi raporlarla kesin olarak anlaşılabildiği ileri sürülerek, iddet beklemeye artık gerek kalmadığı söylenemez.²³ Zira bu bir hikmettir; illet değildir. Medeni hukukta ise boşanan kadın hamile olmadığını ispat ettiğinde hiç iddet beklemeden evlenebilmektedir. Medeni kanunun 132. maddesinde şöyle denmektedir: “Kadının önceki evliliğinden gebe olmadığının an-

17 Sibaî, *Şerh-u kânuni'l-ahvâlî-ş-şahsiyye*, s. 250; Ebû Zehra, *Ahvâlu-ş-şahsiyye*, s. 372; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, IX, s. 7168.

18 Sibaî, *Şerhu kânuni'l-ahvâlî-ş-şahsiyye*, s. 250; Ebû Zehra, *Ahvâlu-ş-şahsiyye*, s. 372; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, IX, s. 7168.

19 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi fî tertibi's-şerâ'i*, Thk. Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmet, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), IV, s. 415-416; Nevevî, *Kitabu'l-Mecmû'*, Thk. Muhammed Necib e'l-Mutîi, (Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1995), XIX, s. 397; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, III, s. 489; Sibaî, *Şerh-u Kânuni'l-Ahvâlî-ş-Şahsiyye*, s. 250; Ebû Zehra, *Ahvâlu-ş-şahsiyye*, s. 372; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, IX, s. 7168.

20 Sibaî, *Şerhu Kânuni'l-ahvâlî-ş-şahsiyye*, s. 250; Ebû Zehra, *Ahvâlu-ş-şahsiyye*, s. 372; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, IX, s. 7168.

21 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 531.

22 İzzuddin İbn Abdisselam, *İslami Hükümlerin Esas ve Hikmetleri*, çev.: Süleyman Kaya-Soner Duman, (İstanbul: İz Yayıncılık, tsz.), s. 90.

23 Mehmet Akif Aydın, “Aile Hayatı”, İlmihal, (Ankara: DİB Yayınları, 2006) II, s. 240; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, (Konya: Post Ajans a.ş., 1998), s. 113.

laşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbirleriyle evlenmek istemeleri hallerinde mahkeme bu süreyi kaldırır.”²⁴ Oysa İslam hukukunda hükümler hikmet üzerine değil, varsa illet üzerine bina edilir. Bunu çeşitli açılardan aşağıda açıklamaya çalışacağız:

1. Bir vasfın illet olmasının şartlarından biri de onun munzabıt olmasıdır. Yani kişiden kişiye, durumdan duruma açık farklılıklar göstermeyen belirli, istikrarlı bir vasfı olmalıdır.²⁵ Buna göre hamileliğin tespiti illet olamaz. Eğer illet bu olsaydı boşanan, kocası ölen ve hamile olan kadınların iddet süreleri farklı olmazdı. Oysa boşanan kadınlara üç kur’ (hayız veya temizlik) dönemi, kocası ölenlere de dört ay on gün iddet beklemleri emredilmiştir.

2. Bir vasfın illet oluşu ya Kitap ve sünnet nasları veya icmadan ya da illet ile hüküm arasındaki münasebeti (uygunluğu) araştırarak anlaşılır.²⁶ İddetin illetinin, hamileliğin tespiti olduğuna dair ne naslarda açıkça veya ima yoluyla bir ifade ne de icma vardır. Ayrıca bu illet hükme münasip de değildir. Sözelimi vefat iddeti bağlamında düşünecek olursak; bir kadın kocasının vefatının hemen ardından hamile olmadığını tıbbi verilerle ispat eder de evlenirse, kocasının hatırasına ve yakınlarına saygı ve yas gibi bir hikmete uygun hareket etmemiş olur. Bilindiği gibi vefat iddetinin önemli bir hikmeti kocaya yas tutmaktır. Burada illet hikmete münasip düşmemektedir.

3. Yaşı ilerlediği için ay hali kesilen yaşlı kadınlar ve henüz ay hali görmeyen küçük kızların hamile kalmaları ya imkânsızdır ya da bunun gerçekleşmesi çok nadirdir. Hamile kalmaları imkânsız olan kadınlara iddet beklemlerini emretmek abestir. Buna rağmen şari’ bunlara da iddet beklemlerini emretmiştir.

4. Sahih bir nikâh akdinden sonra henüz zifaf gerçekleşmemiş olsa bile kocanın vefatıyla iddet beklemek, ileride işleneceği gibi, ittifakla vacip olmaktadır. Hâlbuki bu kadının hamile olmadığını kesin olarak bilmekteyiz.

5. Eğer iddetin illeti hamileliğin tespiti olsaydı, boşanan kadınlara sadece bir ay hali görmeleri emredilirdi. Zira bir tek ay halinin görülmesiyle hamileliğin olmadığı anlaşılır. Buna rağmen ay hali görenlerin üç kur’ (adet veya temizlik) dönemi iddet beklemleri emredilmiştir.

6. Ay hali görmeyen kadınların boşanma iddetlerini bildiren ayette “eğer şüphede ederseniz”²⁷ ifadesi iddetin illetinin bilinmeyeceğine bir işarettir. Çünkü illet, hamileliğin tespiti olsaydı ay hali görmeyen kadınların iddeti hususunda bizce bir şüphe kalmazdı. Ama âyette üç aylık bir iddet emredilmektedir. Şu halde “eğer şüphe ederseniz” demek, “Siz bu kadınların iddetini bilemezsiniz; bilemediğiniz

24 TMK, mad. 132; N. Kaçak, *Yeni İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007), I, s. 546.

25 Zekiyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), s. 157; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 1992), s. 65.

26 Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 158-161; Atar, *Fıkıh Usulü*, s. 68-69.

27 Talak, 65/4.

için onun üç ay olduğunu biz bildiriyoruz.” manasınadır.²⁸

7. İddetle ilgili olarak âyetle şöyle buyrulur: “Bu, Allah’ın size indirdiği emridir. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun günahlarını örter ve ona büyük ecir verir.”²⁹ Yani şu zikredilen iddet hakkındaki hükümler, amel etmeniz için Allah’ın size indirdiği emirleri ve hükümleridir.³⁰ Bu ayet açıkça iddetin Allah’ın bir emri olduğunu ifade ediyor.

E. İddeti Doğuran Nedenler

İddeti gerektiren sebeplerden kasıt, iddet vecibesinin meydana gelmesini gerektiren etkenler ve durumlardır. Bu durumlar mevcut olduğu takdirde, iddet artık dinen ve hukuken yerine getirilmesi gerekli bir görev olmuş olur. Bunlar şöyle tespit edilmiştir:

1. Sahih evlilikte zifaf veya sahih halvet; fasit evlilikte zifaf. Evlilik sahih veya fasit olsun; zifafın gerçekleşmesi şartıyla, ayrılmayla birlikte iddet gerekir.³¹ Şâfiiler dışındaki cumhura göre sahih bir evlilikte sadece halvetin gerçekleşmesi ile de ayrılma sonunda iddet gerekir. İmâm Şâfiî yeni görüşünde kendisiyle halvet olunan kadına iddet gerekmeceğini söyler.³² İmâm Şâfiî’nin delili şu ayetin mutlak ifadesidir: “Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur.”³³ Buna göre Allah, zifaftan önceki boşamalarda iddeti vacip kılmamıştır. Halvet ise zifaf değildir. Dolayısıyla halvetle iddet gerekmez. Mâlikîler, Hanefîler ve Hanbelîlerden oluşan cumhura göre ise halvet zifaf gibidir; iddeti gerektirir.³⁴

2. Şüphe ile birleşme. Bu durumda da ayrılma gerçekleşince iddet gerekli olur. Çünkü aynı sahih evlilikteki gibi bu da hamilelik sebebidir.³⁵

3. Kocanın vefatı. Sahih bir evlilikte zifaf gerçekleşmese bile kocanın vefatıyla iddet gerekir.³⁶

4. Zina. Mâlikî ve Hanbelîlere göre iddet konusunda zina edilen kadın, şüpheyle birleşilen kadın gibidir.³⁷ Şâfiî ve Hanefîlere göre ise böyle birine iddet gerekmez. Çünkü iddet nesebi korumak içindir. Oysa nesep zina eden erkeğe ilhak edilmez.³⁸

28 Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (İstanbul: Azim Dağıtım, tsz.), VIII, s. 117; Muhammed Ali Sâbunî, *Tefsîru âyâtî’l-ahkâm mine’l-Kur’an*, (Beyrut: Daru’l-Kur’ani’l-Kerim, 2004), III, s. 539.

29 Talak, 65/5.

30 Sâbunî, *Tefsîr-u âyâtî’l-ahkâm*, III, s. 540; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, VIII, s. 121.

31 Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, III, s. 489; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, (Riyad: Daru’l-Hicr, 1997), V, s. 5; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 393.

32 Şâfiî, *el-Ümm*, (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993), V, s. 311; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 393.

33 Ahzab, 33/49.

34 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 416; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 394.

35 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi* IV, s. 417; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 432.

36 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 419.

37 İbn Kudâme, *el-Kâfî*, V, s. 19.

38 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 417; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 432.

II. İddetin çeşitleri

İddet çeşitleri ve süreleri; meydana geliş sebeplerine, kadınların değişik durumlarına göre farklılık arz eder. İslam hukuku, kadınların değişik durumlarına göre farklı iddet müddetleri belirlemiştir. Medeni hukukta ise hamile kadınların iddeti doğumla sınırlanmış; bunun dışında her türlü durumdaki kadınlar için üç yüz günlük bir iddet süresi belirlenmiştir. 132. madde şöyle demektedir: “Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün geçmedikçe evlenemez. Doğurmakla süre biter.”³⁹

Bir erkek, boşadığı karısı sebebiyle muvakkaten kendisine haram olan bir başka kadınla hemen evlenemez. Mesela boşadığı karısıyla aynı anda evli bulunması caiz olmayacak kadar yakın olan kız kardeşi, teyzesi gibi bir kadınla evlenmesi mümkün değildir. Bu, ancak boşadığı karısının iddetinin bitmesinden sonra olabilir.⁴⁰ Bu ve benzeri durumlarda erkeğin, karısının iddeti kadar bir süre beklemek zorunda olmasına bazen “erkeğin iddeti” denmiştir. Ancak buna ıstılâhî manada iddet denemez.⁴¹ Bu tür beklemler, aslında birer geçici evlenme engelidir.

İslam hukuku kaynaklarında iddet çeşitleri genelde kur’larla, aylarla ve hami-
leliğin sona ermesiyle iddet diye üçe ayrılmıştır. Bu çalışmada daha sistematik bir
taksim yapılacaktır. Buna göre önce meydana geliş sebeplerine göre iddet, ayrılık
iddeti ve vefat iddeti diye iki kısma ayrılacak, ardından bunların da çeşitleri alt
başlıklarda sıralanacaktır.

A. Ayrılık İddeti

Hayattayken ayrılma; talak, fesih veya tefrik yollarından hangisiyle meydana
gelirse gelsin iddet gerekir.⁴² Daha kapsamlı bir ifade olduğu için bu duruma “ay-
rılık iddeti” demeyi uygun gördük. Ayrılıktan önce evlilikte zıfâfın gerçekleşmiş
olup olmaması iddete doğrudan etki ettiğinden, ayrılmış kadına öncelikle bu zavi-
yeden bakılmalıdır. Burada iki durum söz konusudur.

1. Evliliği Fiilen Başlamamış Olan Kadının İddeti

Koca hayatta iken eşler arasındaki ayrılık gerek talak gerek fesih veya tefrik
şekillerinde gerçekleşmiş olsun; fasid nikâhta zıfâf, sahih nikâhta zıfâf veya halvet
gerçekleşmemişse böyle bir kadına iddet beklemek gerekmez.⁴³ Bunun delili şu
ayettir: “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp sonra onlara dokunmadan
(cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayaca-
ğınız bir iddet hakkınız yoktur.*”⁴⁴

39 TMK, mad. 132; Kaçak, *Yeni İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu*, I, s. 546.

40 Abdulvehhab Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâlîş-şahsiyye*, (Kuveyt: Daru'l-Kalem, 1990), s. 167.

41 Şelebî, *Ahkâmü'l-usra fî'l-İslâm*, (Beyrut: Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1977), s. 627-628.

42 İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, s. 300.

43 İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, tsz.), II, s. 66.

44 Ahzab, 33/49.

2. Evliliği Fiilen Başlamış Olan Kadının İddeti

Evlilik içerisinde cinsel ilişki yaşamış ve sonra da kocasından hukuken ayrılmış olan kadının iddet beklemesi zorunludur. Bu durumda hamilelik söz konusu olabileceği için kadının iddeti iki ayrı şekilde belirlenir.

a) Hamile Olan Kadının İddeti

Kocasından hamile olarak ayrılan kadının iddeti, ancak hamileliğin sona ermesiyle (vaz'-ı haml) sona erer.⁴⁵ Zira hamileliğin sona ermesi rahmin temiz olduğuna kesin delildir. Bu konudaki delil şu ayettir: “*Hamile olanların bekleme süresi ise, hamileliğin sona ermesiyle sona erer.*”⁴⁶

b) Hamile Olmayan Kadının İddeti

Kocasından ayrıldığı zaman hamile olduğu belli olmayan bir kadının iddeti, hayız görme ve hayızdan kesilme durumlarına göre ayrı ayrı belirlenir.

a. Ay Hali Gören Kadının İddeti

Kocasından ayrılan kadın, hamile değilse ve normal olarak ay hali görüyorsa, bunun iddeti tabii ve biyolojik bir olay olan ay haline veya temizlik haline bağlanmıştır. Böyle bir kadın iddet olarak ittifakla üç kur’ süresince bekler.⁴⁷ Delil şu ayettir: “*Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.*”⁴⁸

Ayette geçen kur’ kelimesine verilen farklı iki mana, önemli iki farklı içtihadî sonucu ortaya çıkarmıştır. Hanefî ve Hanbelîlere göre kur’, ay hali; Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise tuhr (iki ay hali arasındaki temizlik) dönemini ifade eder.⁴⁹ Buna göre Hanefî ve Hanbelîlerde kocasından ayrılmış ve ay hali gören kadının iddeti tam üç hayızın geçmesine bağlıdır; üçüncü hayızın sona ermesiyle biter. Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise böyle bir kadının iddeti üç temizlik süresidir; iddet üçüncü hayızın başlamasıyla biter.⁵⁰

b. Ay Hali Görmeyen Kadının İddeti

Kocasından ayrılan kadın, ay hali görmeyenlerden ise ittifakla üç kur’a bedel olarak üç ay iddet bekler.⁵¹ Delil şu ayettir: “*Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olan-*

45 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 419; Merğînânî, *el-Hidâye Şerh-u Bidâyeti’l-mübtetî*, (Kahire: Daru’s-Selam, 2000), II, s. 622; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 394; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, s. 6.

46 Talak, 65/4.

47 Kudûrî, *Muhtasar’u’l-Kudûrî (el-Kitâb)*, (Beyrut: Müessesetü’r-Rayyan, 2005), s. 399; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi* IV, s. 423; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-Müctehid*, II, s. 67; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, s. 8.

48 Bakara, 2/228.

49 Kudûrî, *Muhtasar*, s. 399; İbn Kudâme, *e’l-Kâfi*, V, s. 8; Şâfiî, *el-Ümm*, V, s. 302; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, II, s. 67.

50 Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 626; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 406-407.

51 Şâfiî, *el-Ümm*, V, s. 309; Kudûrî, *Muhtasar*, s. 399; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 428; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, II, 67.

larla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.”⁵²

Ay hali görmeyen kadınlar, üç sınıftır:

a) Ergenlik çağına gelmemiş küçükler,

b) Yaşlılığı sebebiyle ay hali kesilen (ayise) kadınlar,

c) Yaşça buluş çağını aştığı halde hiçbir şekilde ay hali görmeyen kadınlar da önceki iki sınıfa dâhil edilmiştir.⁵³

Mezhepler arasında önemli görüş ayrılıklarına sahne olan bazı özel durumlardaki kadınları, şu başlıklar altında inceleyebiliriz.

1. Bilinmeyen Bir Sebeple Ay Hali Kesilen Kadınların İddeti

Ay hali görme döneminde olup da ay hali görmeye başlamış olduğu halde gebelik, süt emzirme, hastalık gibi bir sebebe bağlı olmaksızın sebebi bilinmeyen bir arızadan dolayı uzun bir müddet ay hali görmeyen kadınlara “mumteddetu't-tuhr” adı verilir.⁵⁴ Böyle olan kadınların iddetinde büyük ihtilaf vardır.

Hanefî ve Şâfiîlerin yeni görüşlerine göre bunlar, Talak 65/4 ayetindeki “adetten kesilmiş olanlar” deyiminin kapsamına girmezler. Ayetteki zâhir mana bunu gerektirir. Dolayısıyla bu kadınlar ya tekrar ay hali oluncaya ya da olmazsa ay halinden kesilme yaşına kadar bekleyecektir. Bundan sonra da bilinen üç aylık iddeti bekler.⁵⁵ Bu hükmün uygulanması büyük zorluklar içerir. Zira ihtiyata dayalı bu hüküm, hem boşandıkları halde karısına iddet nafakası ödemeye devam eden koca hem de ne evli ne de bekâr sayılan kadın için son derece mahzurlu ve meşakkatlidir.⁵⁶

Mâlikîler, Hanbelîler ve Şâfiîlerin eski görüşlerine göre bunların iddeti bir yıldır. Bunun dokuz ayını hamile olmadığını bilmek için beklerler. Dokuz ay sonunda hamile olmadığı ortaya çıkınca, ay halinden temelli kesilmiş olanların iddeti olan üç aylık bir süre daha beklerler.⁵⁷

Boşanmış ve böyle temizliği uzayıp giden bir kadının bu hali anormal bir durumdur. Çünkü kadınlar için normal olan ay hali olmalarıdır. Öyleyse bu durumdaki bir kadının yapması gereken en doğru şey, tedavi olması ve normal haline kavuşup üç kur' ile iddet beklemesidir. Eğer tedavisi mümkün olmaz ve kadının bu halinin sürekli devam edeceği uzman doktorlar tarafından kesin ya da zann-ı galiple tespit edilirse ve kadının hamile olmadığı da sabit ise, bir sene gibi uzun sa-

52 Talak, 65/4.

53 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 428; Nevevî, *el-Mecmû'*, XIX, s. 424-425.

54 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 421.

55 Şâfiî, *el-Ümm*, V, s. 306; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, tsz.), II, s. 248.

56 Aydın, “Aile Hayatı”, II, s. 241.

57 İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, s. 15; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, II, s. 68-69.

ylabilecek bir süreyi bekleme gerektir. Bu durumda ay halinden kesilmiş kadınlar gibi boşanmadan itibaren yalnızca üç ay iddet beklemesi yeterli olur diyebiliriz.

2. Bilinen Bir Sebeple Ay Hali Kesilen Kadınların İddeti

Hastalık veya çocuk emzirme gibi bir sebepten dolayı adetten kesilen kadının iddetine gelince; Hanefiler ve Şâfiilere göre kadın bir kez dahi ay hali görmüşse, ay hali görenlerden sayılır. Emzirme veya hastalığın sona ermesinden sonra üç kur' görmedikçe iddeti tamamlanmaz. Öyle ki ay hali kesilirse, ay halinden temelli kesilme yaşına vardıktan sonra üç aylık iddeti bekler.⁵⁸ Mâlikîlere göre de bu kadın ay hali görenlerdendir. Dolayısıyla iddeti emzirme veya hastalıktan sonra göreceği üç kur'la tamamlanır. Ancak bir yıl tamamlanıncaya kadar ay hali görmezse bu on iki aylık süreyle iddeti bitmiş olur.⁵⁹ Hanbelîlerin biri Hanefî ve Şâfiîlerle, diğeri ise Mâlikîlerle muvafık oldukları iki farklı görüşü vardır.⁶⁰

Hanefî ve Şâfiîlerin görüşü, özellikle ay halinin uzaması durumunda kadına bir meşakkat yükleyebilir. Bu yüzden bilinen bir sebeple ay halinin bir seneden daha fazla uzaması halinde kadına iddet bekletmenin bir anlamı olmasa gerektir. Dolayısıyla Mâlikîlerin görüşü kolaylığı sağladığından daha isabetli görünmektedir.

3. Mustehazanın İddeti

İstihaza, kadınlardan bir hastalık sebebiyle zuhur eden ve rahimden başka bir yerden gelip aybaşı veya lohusalık süresi dışındaki zamanlarda, cinsel organ yoluyla dışarı akan bir kandır. Kendisinden böyle bir kan gelen kadına mustehaza denilir.⁶¹

Hanefîlere göre mustehaza olan kadın ay hali günlerini biliyor ya da ayırt edebiliyorsa onu esas alır. Eğer fark göremiyorsa üç aybaşı olan iddetini yedi ay bekleyerek tamamlar. Şöyle ki bunun temizliği iki ay kabul edilir; böylece üç temizlik süresi altı ay olur. Üç ay hali de onar gün olarak kabul edildiğinden bir ay olur. Böylece toplam yedi aydır. Hanefî mezhebinde böyle birisinin iddetinin üç ay olduğu da söylenmiştir.⁶² Hanbelîlerle Şâfiîlere göre kadının belirli bir âdeti varsa veya ay halini ayırt edebiliyorsa sağlık halindeki âdetine göre günlerini hesaplayacaktır. Değilse üç ay bekleyecektir.⁶³ Mâlikîlere ve Hanbelîlerden ikinci rivayete göre ise ayırt edebilen kadın kur'larla iddet bekler. Ayırt edemiyorsa bir sene iddet bekler.⁶⁴

58 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukahâ*, II, s. 248; Nevevî, *el-Mecmû'*, XIX, s. 415.

59 İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, II, s. 69.

60 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 310-311.

61 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 264.

62 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 428; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, II, s. 69; Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâlî-ş-şahsiyye*, s. 170-171.

63 Şâfiî, *el-Ümm*, V, s. 305; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, V, s. 17.

64 İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, II, s. 69; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, V, s. 17.

B. Vefat İddeti

Kocasının vefatı sebebiyle evliliği sona eren kadınların iddet süreleri şu başlıklar altında değerlendirilebilir.

1. Hamile Olmayan Kadının İddeti

Hamile olmayan bir kadının, kocası vefat ederse bekleyeceği iddet dört ay on gündür. Evlilik içerisinde kadınla zifafın gerçekleşmiş olup olmaması, kadının ay hali görenlerden veya ay halinden kesilenlerden olması, yaşça büyük veya küçük olması arasında fark yoktur. Bu hükmünde görüş birliği (icma) vardır.⁶⁵ Zira bu hükmün delili şu ayetin sarih ifadesidir: “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.”⁶⁶ Konuyla alakalı olarak Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah’a ve ahiret gününe inanan hiçbir kadına, herhangi bir ölen için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Kocasından müstesnadır; onun için dört ay on gün (yas tutar).”⁶⁷

2. Hamile Olan Kadının İddeti

Hamileyken kocası ölen kadının iddeti tartışma konusu olmuş, zâhiren çelişir gibi görünen iki ayet üzerinde yapılan içtihat sonucu farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Hz. Ali ve Abdullah b. Abbas’a göre bu kadının iddeti, hamileliğin sona ermesi ya da dört ay on gün şeklinde belirlenen iki süreden daha uzun olanıdır. Hz. Ali ve İbn Abbas “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler”⁶⁸ ve “Hamile olanların bekleme süresi ise, hamileliğin sona ermesiyle sona erer.”⁶⁹ ayetlerinin hükmünü birleştirmişlerdir. Mâlikî mezhebindeki iki görüşten biri de bu yönde olup Sahnûn bunu tercih etmiştir.⁷⁰ Abdullah b. Mesud, Hz. Ömer, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre ve dört mezhep imamından oluşan çoğunluğa göre çocuğunu doğurmasıdır. Bunlara göre hamilelik iddetini bildiren ayet, kocası ölen kadınların iddetini bildiren ayetin umumunu tahsis etmiştir.⁷¹

3. Kocasını Mefkûd Olan Kadının İddeti

Mefkud; yeri, sağ ya da ölü olduğu bilinmeyen kimse için kullanılan bir terimdir.⁷² Mefkud olan bir kişi belirli bir süre geçtikten sonra hükmen vefat etmiş kabul

65 Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 623; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, III, s. 503; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, s. 314; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, II, s. 69.

66 Bakara, 2/234.

67 Buhârî, Talak, 46-49; Müslim, Radâ, 125; Ebû Dâvûd, Talak, 43; Tirmizî, Talak, 18; Nesai, Talak, 58; İbn Mâce, Talak, 35.

68 Bakara, 2/234.

69 Talak, 65/4.

70 Kurtubî, *Câmi’u’l-ahkâmî’l-Kur’ân*, III, s. 175; Nevevî, *el-Mecmû’*, XIX, s. 435.

71 İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, II, s. 72.

72 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 355.

edilir. Bu yüzden mefkudun karısı, mahkemenin hükmî ölüm kararından sonra, iddet olarak vefat iddeti bekleyecektir.

Hanefîler ve yeni görüşlerinde Şâfiîlere göre böyle bir adamın karısı iddet beklemeyebilir. Çünkü ölümü sabit olmadıkça veya öldüğüne dair mahkeme kararı verilmedikçe adam hayatta kabul edilir ve evlilik devam eder. Bunun aslı istishab ilkesidir. Bu durum, beldeindeki aynı yaşta olan erkekler vefat edinceye kadar sürer.⁷³

Mâlikî, Hanbelî ve eski görüşlerinde Şâfiîlere göre mefkudun hayatından haber alınmasından ümit kesildiği andan itibaren dört yıl beklenir. Bundan sonra eşi mahkemeye başvurup gaipliğin tespitini ve ayrılık kararı verilmesini isteyebilir. Mahkeme eşleri ayırırsa kadın bundan sonra dört ay on gün vefat iddeti bekler ve evlenebilir.⁷⁴ Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde, kayıplığın savaşta olması durumunda muhariplerin dönmesinden itibaren bir sene geçtikten sonra tefrike hükmedi-
leceği ifade edilmiştir.⁷⁵

Hanefî ve Şâfiîlerin görüşüyle hareket edildiğinde kadın uzun yıllar mefkud kocasının nikâhı altında kalacak, başkası ile evlenemeyecek olduğundan Maliki ve Hanbelîlerin görüşü uygulanabilir niteliktedir.

III. İddetin Başlangıç ve Sona Erme Zamanları

Yeni bir evlilikten önce kadının beklemesi gereken bir süre olduğu için iddetin başlama ve sona erme vakitlerini net olarak belirlemek gerekiyor. Çünkü kocanın boşadığı hanımıyla yeniden evlilik hayatına dönmesi, kadının başka biriyle evlenmesi, doğan çocuğun nesebinin belirlenmesi gibi birçok konudaki anlaşmazlık, iddet süresinin başlangıç ve bitiş zamanlarının bilinmesiyle çözülür.

A. İddetin Başlama Vakti

İddetin başlangıcı, eğer evlilik sahih ise, evliliğin sona erdiği andır. Dolayısıyla evlilik; kocanın vefatı, talak, fesih gibi yollardan herhangi biriyle sona erdiği andan itibaren iddet beklemesi gereken kadının iddeti başlar; evliliğinin sona erdiğini bilme şartı da yoktur.⁷⁶

Eğer evlilik fasit ise iddet, kocanın kadından ayrılması vaktinden itibaren başlar. Bu ayrılık da ya kocanın kadını ilişki kurmayı terk ettiğine dair kararlılığını ortaya koymasıyla ya da hâkimin eşleri birbirinden ayırma hükmünü vermesiyle veya doğrudan kocanın vefatıyla olur. Eğer ilişki şüpheli ise iddet, sebebin gerçekleşmesiyle başlar. Burada iddetin sebebi, şüpheyile meydana gelen cinsel ilişkidir.⁷⁷

73 Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi*, IV, s. 419; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 327; Nevevî, *el-Mecmû'*, XIX, s. 446.

74 İbn Kudâme, *el-Kâfî*, V, s. 21.

75 Hukuk-ı Aile Kararnamesi, mad. 127.

76 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 355; Kudûrî, *Muhtasar*, s. 399.

77 Kudûrî, *Muhtasar*, 403; Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, IX, s. 7192.

B. İddetin Sona Ermesi

İddetin sona ermesi ya söz ya da fiille bilinir. Söz, kur' ile iddet bekleyen kadının benzer kadınlarda iddetin bitmesinin mümkün olduğu bir sürede iddetinin bittiğini bildirmesidir. Aylarla veya vefattan dolayı iddet beklemede, süreler net olduğu için iddetin bitimi hususunda herhangi bir tartışma söz konusu olmaz. Ancak kadın, ay hali görenlerden ise ve ayrılıktan dolayı iddet bekliyorsa bakılır; eğer benzerinde iddetin biteceği bir süre içinde iddetinin bittiğini bildirirse sözü kabul edilir. Bunu, benzerinde iddetin bitmeyeceği bir sürede bildirirse sözü kabul edilmez. Çünkü iddetinin bitişini bildirmede iddetli kadının sözüne güvenilir. Allah, “*Allah'a ve ahiret gününe inamıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz.*”⁷⁸ ayetinde onları emin kılmıştır. Eminin sözü ise yeminle birlikte kabul edilir. Fiil ise iddetli kadının, benzerinde iddetin bittiği bir süre geçtikten sonra başka bir kocayla evlenmesi gibi bir eylemdir.⁷⁹ Buna göre iddet bekleyen kadının iddetinin bitmesiyle ilgili olarak sözünün kabul edileceği asgari süreler şu şekilde tasnif edilebilir:

a) Koca, karısını takvim ayının başında boşamışsa veya vefat etmişse ayları hesaplamada hilallere itibar edilir. Bunun için takvimlerdeki bilgiler yeterlidir. Ama ay içinde boşamışsa Ebu Hanife'ye göre doksan gün, vefat etmişse yüz otuz gün iddet bekler. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise içindeyken boşanmış olduğu ay, günlerle hesaplanır. Aradaki aylarda hilallere itibar edilir. Sonra ilk ayın eksik kalan günleri son aydan günlerle otuza tamamlanır. Diğer mezhepler de Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşünü benimsemiştir.⁸⁰

b) Eğer kadın kur'larla iddet bekliyorsa; kur'un ay hali olduğunu kabul edenlere göre üçüncü ay hali kanının kesilmesiyle iddet sona erer. Eğer bu kan, ay hali müddetinin en çoğu olan on günde kesilmişse iddet doğrudan biter. Ama on gün öncesinde kesilmişse iddet, ancak bu ay halinden gusül veya teyemmüm yapmak suretiyle temizlenme sonucunda biter. Bu çeşit iddetin bitmesi mümkün olan asgari süre ise Ebu Hanife'ye göre altmış gündür. Zira ay halinin en uzun müddeti olan on gün esas alındığında üç ay hali için toplam otuz gün eder. Üç ay hali arasındaki iki temizlik müddeti için de en azı olan on beş gün alındığında otuz gün eder. Hepsinin toplamı altmış olur. Hanefi mezhebindeki tercih edilen görüş budur. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre bu süre otuz dokuz gündür. Burada da ay hali için üç gün esas alınmıştır. Üç ay hali dokuz gün, aralarındaki temizlik halleri otuz gündür.⁸¹

Kur'u temizlik olarak kabul eden Şâfiilere göre otuz iki gün ve iki anlık bir süredir. Şöyle ki boşanmanın temizlik döneminin son anında gerçekleştiğini varsay-

78 Bakara, 2/228.

79 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 434.

80 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukahâ*, II, s. 246; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 306.

81 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 434-435.

dığımızda bu temizlik, iddetten sayılır ve bu an bir kur'dur. Bundan sonra bir gün ay hali olur ve ardından on beş günlük temizlik ile ikinci kur' olur. Sonra yine bir gün ay hali ve on beş günlük temizlik ile üçüncü kur' tamamlanmış olur. Üçüncü ay haline başlamasıyla iddeti bitmiş olur.⁸²

C. İddetin Yeniden Başlaması (Teceddüdü)

Boşanmış olduğu karısıyla iddeti içerisindeyken yeniden evlenen veya ric'at ile karısına tekrar dönen bir erkek, bu yeni evliliği ile karısının iddetini iptal etmiş olur. Çünkü kadın iddetini zaten bu kocasından beklemekteydi. Ancak bu evlilikten sonra yeniden boşanırlarsa kadının yeni bir iddet beklemesi gerekir. İşte bu duruma iddetin teceddüdü adı verilir.

Hanefilere göre erkek karısını ric'i talak ile boşasa, sonra iddeti içerisinde ric'at ile evlilik hayatına geri dönse ve ikinci kez karısını boşasa kadının bu ikinci boşama sebebiyle yeni bir iddet beklemesi gerekir. Bu ric'atten sonra kadınla zifaf olmuş olsun veya olmasın değişen bir şey olmaz. Çünkü birinci iddet ric'atle sona ermiştir; kadın ise zifafa girmiş olarak kabul edilir.⁸³ Şâfiîler de ric'atten sonra zifaf gerçekleşmişse boşanmayla yeni bir iddet gerekeceği görüşündedirler. Ancak zifaf gerçekleşmemişse eski görüşlerine göre birinci iddet devam eder. Yeni görüşlerine göre ise yeni bir iddet başlar.⁸⁴

Eğer zifaftan sonra bir veya iki kez bain talakla boşanmış olduğu karısıyla iddeti içerisinde evlenip ve zifaftan sonra tekrar boşarsa kadının yeni bir iddet başlaması gerekir. Ancak ikinci evlilikte zifaf gerçekleşmeden boşarsa; Ebu Hanife ve Ebu Yusuf bu kadına yeni bir iddet gerekeceği görüşündedirler. Çünkü bu kadın ikinci evlilik akdiyle birinci evlilikteki durumuna dönmüştür ve bu da kendisiyle zifaf edilmiş durumudur. Dolayısıyla müstakil bir iddet gerekir.⁸⁵

İmam Muhammed ve Şâfiîler bu kadına yeni bir iddet gerekmeyeceği, birinci iddetini tamamlayacağı görüşündedir. Çünkü bu kadın hakikatte zifaftan önce boşanmıştır. Zifaftan sonra vacip olan birinci iddet ise ikinci evlilikten sonra düşmez. Dolayısıyla bunu tamamlamak gerekir.⁸⁶

D. İki İddetin Birbiri İçine Girmesi (Tedahulü)

İddet beklemekte olan bir kadın, başka bir sebepten dolayı ikinci bir iddeti beklemek durumunda kalabilir. Böyle iki iddet gerektiğinde, kadın ikinci sebepten itibaren yeni iddeti sonuna kadar beklemeye başlar. Bu iddeti bekliyorken zaten

82 Nevevî, *el-Mecmû'*, XIX, s. 413-414.

83 Meydânî, *el-Lübâb*, (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1997), II, s. 206; M. Muhyittin Abdulhamid, *Ahvâluş-şahsiyye fiş-şer'ati'l-İslâmiyye*, (Daru'l-Kitabi'l-Arabi, tsz.), s. 344.

84 Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, s. 58; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 323.

85 Abdulhamid, *Ahvâluş-şahsiyye*, s. 345.

86 Abdulhamid, *Ahvâluş-şahsiyye*, s. 345; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, s. 58.

birinci iddetten kalan süre ikinci iddetin içerisinde tamamlanıp bitmiş olacaktır. Böylece hem ikinci sebeple başladığı yeni iddeti hem de birinci iddet iç içe geçmiş olarak beklenmiş olur. İşte beklenmesi gereken iki ayrı iddeti bu şekilde bekleme-ye “iki iddetin tedahülü” adı verilmiştir. Mesela kocasından bain talakla boşanmış ve bu boşanmanın iddetini bekleyen bir kadın düşünelim. Varsayalım ki, kocası ric’i talakla boşanmış gibi iddet esnasında kendisine helal sayarak bu karısıyla cinsel ilişkide bulunmuş olsun. Bu ilişki şüpheyle olduğundan biri boşanmadan, diğeri şüpheyle olan cinsel ilişkiden olmak üzere iki iddet gerekir. Konu hakkında fukahanın görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

Hanefilere göre zikredilen örnekte olduğu gibi iki iddet beklemek gerektiğinde bunlar tedahul eder. Bu iki iddetin aynı erkekten veya iki farklı erkekten olması yahut iddetlerin aynı veya farklı türden olması arasında fark yoktur. İki sebebin varlığından sonra tam olarak beklenen bir iddet ikisi için de yeterlidir.⁸⁷

Cumhura göre yukarıdaki örnekte olduğu gibi iki iddet aynı kişiden ve tek türden olursa aralarında tedahul olur. Şayet iki iddet farklı türden oluşuyorsa yine tedahul olur. Mesela hamile değilken boşadığı hanımıyla iddet süresi içinde ilişki kurup da kadın hamile olursa her iki iddet tedahul eder ve doğumla sona erer. Eğer iki iddet iki ayrı kişiden olursa bu durumda tedahul söz konusu değildir. Mesela kocasından iddet bekliyorken iddetin sahibi değil de başka biriyle şüpheli cinsel ilişkide bulunursa bu durumda tedahul olmaz. Eğer hamilelik söz konusu olursa önce doğum yapmakla iddet bekler. Hamilelik yoksa boşanma iddetini tamamlar. Bu iddetten sonra ikinci iddete başlar.⁸⁸

IV. İddetin Başka Bir İddete Dönüşümü (Tehavvul ve İntikali)

Belirli bir çeşidiyle iddet beklenirken bazen başka bir iddet çeşidi beklemeyi gerektiren bir durum meydana gelir. Bu yüzden beklenen ilk iddet terk edilir, diğ-er iddete başlanır. Mesela aylarla iddet beklerken kur’larla iddet beklenmesi veya kur’larla bekliyorken aylarla beklenmesi ya da kur’lar yahut aylarla bekliyorken vefat iddetinin beklenmesi gerekebilir. Bu şekilde iddet türünün değişmesine iddetin tehavvülü veya intikali denmiştir. Burada iddetin dönüşümünü gerektiren durumlardan ve dönüşen iddetlerden bahsedeceğiz.

A. İddetin Aylardan Kur’lara Dönüşmesi (Tehavvülü)

Aylarla iddet bekleyenlerin ergenlik çağına gelmemiş kız çocukları ve ay halinden kesilmiş yaşlı kadınlar olduğunu biliyoruz. Önce kız çocuğunu göz önünde bulunduralım.

a) Boşanmış kız çocuğu aylarla iddet bekliyorken ay hali olsa bu iddeti

87 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 414.

88 İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, s. 27-28.

kur'larla iddete dönüşür. Artık üç kur' ile yeniden iddete başlar. Fukaha bunda ittifak etmişlerdir. Çünkü aslın (ay hali) var olması durumunda bedele (aylar) göre iddet beklemek caiz değildir.⁸⁹

b) Fukaha ay halinden kesilmiş kadının aylarla iddet bekliyorken ay hali olması durumunda iddetinin dönüşmesinde görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Hanefilere göre aylarla iddet bekleme esnasında ay hali görülürse iddet kur'lara dönüşür. Çünkü ay halinin geri dönmesi, ay halinden kesilme durumunu iptal eder. Ancak bu görüş, ay halinden kesilme için belirli bir vakit tayin etmeyenlere göredir. Sadece kadının kendisinin âyise (ay halinden kesilmiş) olduğuna dair zann-ı galibine dayanır. Oysa ay halinden kesilme için bir vakit belirleyenlere göre aylarla iddet bekleyen kadınların iddetinde tehavvul söz konusu değildir. Bu yaştan itibaren aylarla iddet beklenir ve görülen kan da ay hali sayılmaz.⁹⁰

Şâfiilere göre aylarla iddet beklenirken kan görülürse iddet kur'lara dönüşür. Tabii geçmiş olan süre bir kur' sayılır. Zira bu süre, iki ay hali arası temizliktir.⁹¹

B. İddetin Kur'lardan Aylara Dönüşmesi (Tehavvülü)

Hanefilere göre ay hali görenlerden olup da bununla iddete başlayan ve bir veya iki kez ay hali olduktan sonra ay halinden kesilme yaşına ulaşan kadının iddeti aylarla iddete dönüşür ve bu andan itibaren tam üç ay bekler. Şâfiilerin yeni görüşü Hanefilerinki ile aynıdır.⁹²

Dikkat çekilmesi gereken bir husus da Şâfiilere göre hamile kadının ay hali olabileceğidir. Buna göre kur'lar ile iddet bekleyen bir kadın kocasından hamile olduğunu anlarsa kur'ların hükmü düşer, doğum yapmak esasına göre iddet bekler.⁹³ Bu da iddetin kur'lardan doğum yapmaya tehavvulüdür.

C. İddetin Kur'lardan veya Aylardan Vefat İddetine Dönüşmesi (Tehavvülü)

Ric'i talak ile hanımını boşamış koca, hanımının iddeti bitmeden vefat ederse kadının iddeti, ister kur'larla ister aylarla bekliyor olsun, icma ile vefat iddetine dönüşür ve vefat anından itibaren dört ay on gün iddet bekler. Zira ric'i boşamalarda iddet devam ettiği sürece evlilik bâkidir. Ancak koca, bain talakla boşadığı hanımının iddeti esnasında vefat ederse bu durumda tehavvul söz konusu olmaz. Kadın başlamış olduğu bain talak iddetini tamamlar. Çünkü bâin talak, zevciyeti ortadan kaldırır.⁹⁴

89 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 437; Nevevî, *el-Mecmû'*, XIX, s. 426; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, V, s. 13.

90 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 437.

91 Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, III, s. 493.

92 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 437; Nevevî, *el-Mecmû'*, XIX, s. 426.

93 Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, III, s. 496.

94 İbn Kudâme, *el-Kâfî*, V, s. 18.

Eğer talak, kadını mirastan mahrum etmek maksadıyla yapılmamışsa durum böyledir. Aksi olursa, bazı fukahanın “eb’ad-i eceleyn ile iddet beklemek” diye tabir ettikleri durum söz konusu olur.

D. İki İddetten Daha Uzun Olanı Beklemek (Eb’ad-i Eceleyn ile İddet)

Kaynaklarda eb’ad-i eceleyn şeklinde ifade edilen söz konusu bu durum, bazı kitaplarımızda iddet çeşitlerinden biri olarak ele alınmıştır. Ancak bu farklı bir iddet çeşidi değildir. Sonuçta iddet çeşitlerinden iki tanesi beklenmektedir. Bunlardan birincisi, aylarla ya da kur’larla iddet; ikincisi vefat iddetidir. Burada daha çok tehavvul söz konusudur. Bunlardan hangisi daha uzun süreceyse o esas alınır. Yani boşama iddeti, vefat veya boşama iddetlerinden hangisinin süresi daha uzun ise ihtiyaten ona intikal eder. Buradaki iki iddetin en uzununu Hz. Ali’nin ve İbn Abbas’ın söylediği iki iddetin en uzununu aynı şey değildir. Çünkü onların kastettikleri, kocası vefat eden hamile bir kadının vefat iddetiyle doğum iddetlerinden daha uzun süreli olanını beklemesidir. Burada ise talak ve vefat iddetleri söz konusudur.⁹⁵

İki sürenin en uzununu beklemek, talak-ı far sonucu kadın iddet beklerken kocanın vefatıyla meydana gelir. Talak-ı far, bir kimsenin ölüm hastalığında, karısını mirastan mahrum bırakmak amacıyla yapmış olduğu bain boşamadır.⁹⁶ İşte böyle karısını, rızası olmaksızın boşayan bir koca, karısının iddet beklediği bir sırada ölürse bu kadının bekleyeceği iddet hakkında iki görüş vardır.

Hanefilerden Ebu Hanife ile Muhammed’e bu kadının iddeti iki süreden en uzunuyla iddet beklemeye dönüşür. Eğer boşama iddeti aylarla bekleniyorsa, vefat anından itibaren daha uzun olan dört ay on günlük vefat iddetine intikal eder. Eğer ay hali ile boşama iddeti bekleniyorsa ve vefattan itibaren dört ay on gün geçmeden üç ay hali olmuşsa kadının iddeti vefat iddeti olur. Dört ay on gün geçerse henüz üç ay hali görülmediyse o zaman kadının iddeti tam üç ay hali ile ancak sona erer.⁹⁷

İkinci görüş Ebu Yusuf ve Şâfiî’nindir. Talak-ı farda kadın yalnızca boşama iddetini tamamlar. Çünkü evlilik bain talakla kesilmiştir. Vefat esnasında zevciyetin devam ediyor kabul edilmesi sadece miras hakkındadır.⁹⁸

İkinci görüş sahiplerine göre nikâh, ölümle değil; talak ile ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla bu iddeti mirasla irtibatlandırmak doğru değildir. Birinci görüşün sebebi ise, kadın kocaya varis kabul edildiği için nikâh vefat anına kadar var sayılmıştır. Çünkü veraset ancak nikâhla olur. Veraset hakkında var kabul edilen nikâh,

95 Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, (İstanbul: Milsan a.ş., 1986), s. 902.

96 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 542.

97 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 438; Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî*, IX, s. 7190.

98 Şâfiî, *el-Ümm*, V, s. 351; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 438.

iddet hakkında da var sayılmıştır.⁹⁹

V. İddet Bekleyen Kadının Görevleri ve Hakları

İddet esnasında evlilikte var olan bazı haklar devam ettiği gibi kadının sorumlu olduğu bazı görevler de vardır. Bunlar iddetin sonuçları olup evlilikten geriye kalan izlerin yok olmasını ve kadının yeni bir evliliğe hazır hale gelmesini sağlar.

A. İddet Bekleyen Kadının Görevleri

1. Nişanlanma Engeli

Ayrılık veya vefat iddetini bekleyen bir kadının yabancı bir erkekle nişanlanması caiz değildir.¹⁰⁰ Ric'i talaktan dolayı iddet bekleyen bir kadına, yabancı bir erkeğin evlenme teklifinde bulunması ve nişanlılık ilişkisi oluşturma çabası, âlimlerin görüş birliği ile dinen haram, hukuken geçersiz kabul edilmiştir.¹⁰¹ Bain talaktan dolayı iddet bekleyen kadına, açıkça evlilik teklifinde bulunulması, yine görüş birliği ile aynı hükümdedir.¹⁰² Bu durumdaki bir kadına üstü kapalı olarak evlilik teklifinin hükmü konusunda görüş ayrılığı vardır. Hanefilerin çoğunluğu bunu da caiz görmezler.¹⁰³ Ancak Hanefilerden Kudûrî, Merğînânî ve Mavsîlî caiz olduğu görüşündedirler.¹⁰⁴

Şâfiilere göre eğer bain boşama büyük ayrılık ile gerçekleşmişse, üstü kapalı evlilik teklifi caizdir. Küçük ayrılık ile gerçekleşmişse, Şâfiilerin burada iki görüşleri vardır. Sahih olan görüşlerine göre böyle bir teklif caizdir. Diğer görüşlerine göre ise caiz değildir.¹⁰⁵

Vefat iddeti bekleyen kadına üstü kapalı bir şekilde evlilik teklifi yapılması ise ittifakla caizdir.¹⁰⁶ Delil şu ayettir: “(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteği içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin.”¹⁰⁷

Deliller itibariyle ortaya çıkan sonuç yukarıdaki gibi olmakla birlikte büyük ayrılık ve özellikle vefat iddetinde, üstü kapalı bir evlilik teklifinin günümüz açısından hoş bir davranış olmayacağını, bunu iddetin tamamen bitmesine kadar

99 Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 902.

100 Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, (Konya: Post Ajans a.ş., 1998), s. 117.

101 İbn Kudâme, *el-Kâfî*, IV, s. 282; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, s. 6499.

102 İbn Kudâme, *el-Kâfî*, IV, s. 282; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, s. 6498.

103 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 447.

104 Kudûrî, *Muhtasar*, s. 403; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 631; Mavsîlî, *el-İhtiyâr li t'âlîlî'l-muhtâr*, Thk. Muhammed Adnan Derviş, (Beyrut: Daru'l-Erkam b. Ebil-Erkam, tsz.), III, s. 214-215.

105 Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, III, s. 175-176.

106 Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, s. 7197.

107 Bakara, 2/235.

ertelemenin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Çünkü hem vefat iddetinde kocasının hatırası sebebiyle yas tutmakta olan kadına hem de kocanın yakınlarının hissiyatına saygı göstermek, bu şekilde davranmayı gerektirir. Bakara sûresi 235. ayetindeki üstü kapalı evlilik teklifine izin verilmesi, Kur'an'ın indiği toplumda kocasını kaybeden kadınla bir an önce evlenme arzusunda olan erkeklere verilmiş bir ruhsat gibi görünmektedir. O bakımdan kişinin verilen bu izni kullanmayıp, ayetin devamında ifade edildiği gibi, iddet bitinceye kadar içinde gizli tutması en güzel davranış olsa gerektir.

2. Evlenme Engeli

İddet beklemekte olan bir kadının yabancı bir erkekle evlenmesi icma ile dinen caiz olmayıp hukuken geçersizdir.¹⁰⁸ Delil ayetteki şu ifadedir: “*Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın.*”¹⁰⁹

3. Evden Çıkma ve Seyahat Etme Yasağı

Hanefilere göre ric'i veya bain boşama sebebiyle hangi iddet çeşidi bekleniyorsa beklensin, kadının evlilikte oturduğu evinde kalması farzdır, gece veya gündüz o evden çıkması yasaklanmıştır.¹¹⁰ Delil şu ayettir: “*Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar.*”¹¹¹ Ayette evin kadınlara nisbet edilmesi de gösterir ki, boşanan kadın iddet süresince evliliğinde yaşadığı kocasının evinde kalacaktır. Konu ile ilgili başka bir ayette şöyle buyrulur: “*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.*”¹¹²

Kocası vefat eden kadın ise iddet beklerken geceleri yine dışarı çıkamaz. Ancak geçimini sağlamak, ihtiyaçlarını gidermek için gündüz dışarı çıkabilir. Zira iddet nafakası olmadığı için ihtiyaçlarını kendisi karşılamak zorunda kalabilir.¹¹³

Yukarıda zikredilen ayetin umumu sebebiyle, sahih bir evlilik sonunda ric'i veya bain boşama iddeti bekleyen kadın, evinden yolculuğa çıkamaz. Farz olan hac ibadeti için bile bunu yapamaz.¹¹⁴

Zaruret halinde iddet bekleyen kadın dışarı çıkabilir. Kendisi, malı hakkında endişe duyuyorsa veya kirasını ödeyemediği için bu evden çıkmak zorunda bırakılırsa yahut evin yıkılma tehlikesi varsa dışarı çıkmasında ve başka bir meskene taşınıp orada iddet beklemesinde bir sakınca yoktur.¹¹⁵ Şâfiîler ise hangi iddeti

108 Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, s. 7198.

109 Bakara, 2/235.

110 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 449.

111 Talak, 65/1.

112 Talak, 65/6.

113 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 450.

114 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 452.

115 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 451.

bekliyorsa beklesin, kadının mazeret hali dışında evinden dışarı çıkmasını caiz görmezler.¹¹⁶

Boşanan bir kadının iddeti ortalama üç ay kadardır. Bu süre içerisinde kadının dışarı çıkarmaması, günümüzün toplumsal şartlarında bir meşakkat doğurabilir. Buna göre iddet bekleyen kadın sadece zaruret durumunda değil, normal şartlarda yaptığı akraba ziyareti gibi hayırlı bazı işler maksadıyla da gündüz dışarı çıkabilmelidir. Zira bugünkü sosyal yaşantıda bu bir ihtiyaç halini almıştır. Buna benzer şekilde, Hanefî mezhebinde vefat iddetinde ihtiyaçlar için gündüzleri çıkmak caiz olmaktadır. Şu var ki iddet bekleyen kadının iddet süresince, evliliğinde kocasıyla beraber oturduğu evi tamamen terk etmemesi ve zaruret durumu hariç bu evde ikamet etmesi bir görevidir.

4. Vefat İddetinde Yas Tutma (İhdâd)

Kadının iddet süresince yas tutması için hidad ve ihdad terimleri kullanılır. Bir fıkıh terimi olarak yas tutmak, ayrıntılarda farklı görüşler bulunmakla birlikte genel olarak şöyle tarif edilebilir: Hoş kokular sürünme, süslenme, sürme çekme, kokulu veya kokusuz yağ kullanma, kına yakma, süs eşyası takınma gibi sevinç ve neşeyi ifade eden davranışlardan belirli bir süre kaçınmaktır. Bu da mükellef ve müslüman bayanın vefat veya bain boşama iddetinde ve iddet süresince gerçekleşir.¹¹⁷

İslam dini, kocası vefat eden kadının, en yakın hayat arkadaşını kaybetmesi ve evlilik nimetinden yoksun kalması sebebiyle iddeti süresince süslenmeyi bırakıp yas tutmasını emretmiştir.¹¹⁸ Konuyla ilgili şu hadis-i şerifteki helallik ifadesi, İslam hukukçuları tarafından emir olarak algılanmıştır: “*Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadın için, kocasına tutacağı dört ay on günlük yas hariç kimse için üç günden fazla yas tutması helal olmaz.*”¹¹⁹

İhdad her iddet bekleyen kadına vacip değildir. Fasit nikâhtan dolayı yas tutulmaz. Ric'i boşama iddetini bekleyen kadına da ihdadın gerekmediği konusunda fukahanın ittifakı vardır. Kocası vefat etmiş kadına ihdadın gerekli olduğunda fakihler ittifak etmiştir. Bain boşamadan iddet bekleyen kadın hakkında ise Hanefiler aynı şekilde ihdadın vacip olduğunu kabul ederler. Çünkü bu dinin bir hakkıdır ve burada da vefatta olduğu gibi evlilik nimetini kaybetme sebebiyle üzüntü ve kederi izhar etme söz konusudur. Fakat cumhur böyle bir kadın için ihdadın vacip değil, müstehap olduğunu benimser. Çünkü bain boşamada koca, karısına kötülük etmiş, onu evlilik nimetinden mahrum bırakmıştır.¹²⁰

116 Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, III, s. 513.

117 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 197; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, s. 7204.

118 Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, s. 7204.

119 Buharî, Talak, 46-49; Müslim, Rada, 125; Ebû Dâvûd, Talak, 43; Tirmizî, Talak, 18; Nesai, Talak, 58; İbn Mâce, Talak, 35.

120 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 451; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, s. 35.

Bain boşamada koca, evlilik ilişkisini kesmiştir. Dolayısıyla kadın kocası tarafından bir kötülük görmüştür. Bu durumda kötülük gördüğü tarafa nasıl üzüntü ve keder duyacaktır? Eğer bain boşama kadından kaynaklanan bir sebepten dolayı gerçekleşmişse, bu durum zaten kadının o evliliği istemediğini gösterir. İstemediği bir evlilik ortadan kalktı diye yas tutması beklenmez. Yukarıda geçen hadis de ihdadın sadece vefat durumunda meydana geleceğine işaret etmektedir. Bu yüzden çoğunluğun görüşü tercihe şayan ve kabul edilebilir niteliktedir.

İhdad konusunda Hanefiler ile cumhur arasındaki ihtilaflardan biri de bu yükümlülüğün kimler için geçerli olduğudur. Hanefilere göre ihdad yükümlülüğü, ergenlik çağındaki akıllı müslüman kadına vardır. Dolayısıyla küçük ve zimmî olan kadına ihdad gerekli değildir. Çünkü bunlar mükellef değildirler. Cumhura göre sahih nikâhla evlenilmiş küçük, büyük, müslüman veya ehl-i kitap her kadın ihdadın şümulüne dâhildir. Çünkü ihdad hadisi bunların hepsi hakkında umum bir ifadedir.¹²¹

B. İddet Bekleyen Kadının Görevleri Hakları

1. Mesken Hakkı

İddet bekleyen kadının haklarından biri olan sükna (mesken hakkı) “bir gayr-ı menkulün tamamında veya kat, oda gibi bir kısmında bir kimsenin yalnız olarak veya mal sahibi ile birlikte oturma, sakin olma hakkı” demektir.¹²² Kur’an-ı Kerim’de ilgili ayetlerde şöyle buyrulur: “Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.”¹²³ “Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar.”¹²⁴ Bu ayet, iddet bekleyen kadınların evden çıkmalarının yasak olduğunu ifade etmekle birlikte aynı zamanda onların mesken hakkının olduğunu da beyan eder.¹²⁵

Hanefilere göre ric’i boşamalarda iddet bekleyen kadının koca ile birlikte bir evde kalmasına bir mani yoktur. Çünkü bu tür bir boşama kadını kocasına haram kılmaz. Eğer dönmek isterse, boşamadan sonra karısından cinsel yönden faydalanabilir. Onun bu faydalanması karısına döndüğü anlamına gelir. Bain boşamalarda ise kadın yine bu evde kalacaktır. Fakat kadın müstakil olarak tek başına bir odada kalır. Boşayanın ona bakması, onunla aynı odada kalması caiz olmaz. Boşayan erkeğin yabancı kadınla (bain talakla boşadığı karısı) halvetinin (baş başa kalmasının) gerçekleşmemesi için böyle davranması gerekir.¹²⁶

121 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 463; Nevevî, *el-Mecmû’*, XX, s. 36.

122 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 514.

123 Talak, 65/6.

124 Talak, 65/1.

125 Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’an*, (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1993), III, s. 680.

126 Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 632.

Bugün kadının ailesi, boşanmış bir kadının, boşayan erkeğin evinde kalmasını kerih gördükleri için boşanmayla birlikte onu kendi oturdukları eve almaktadırlar. Bu birçok yerde yaygınlaşmış bir uygulama olmuştur. Bunun sebeplerinden biri de, boşanan kadının iddet süresince evlilik evinde beklemesi gerektiği hükmünün bilinmemesidir. Bu, insanlar arasında bir örf halini almıştır. Ancak bu örfе itibar edilemez. Çünkü bu örf, zikredilen Kur'an-ı Kerim nassıyla çatışmaktadır.¹²⁷

2. İddet Nafakası

Nafaka; beslenme, giyim, kuşam ve barınma ihtiyaçları ile sağlık giderleri ve bunlara tabi olan şeyleri içermektedir. Boşanan kadın lehine iddet müddeti içerisinde verilmesi gerekli olan nafakaya ise iddet nafakası denmektedir.¹²⁸ İddet nafakası hakkı, bütün iddet bekleyen kadınlar için geçerli değildir. Bu nafakanın şekli ve verilmesi gereken durumlar, evliliğin sona erme şekliyle alakalıdır.

Kadın eğer vefat dolayısıyla iddet bekliyorsa ittifakla ona nafaka verilmesi gerekmez. Çünkü ölüm ile kocanın bütün mal varlığı mirasçılara intikal etmiştir. Eğer kadın ric'i talak ile boşanmış ise nafaka ve mesken, ittifakla kadının lehine bir haktır. Kadının hamile olup olmaması fark etmez. Çünkü ric'i boşamada kadın, iddet boyunca eş sayılır.¹²⁹ Delil şu ayetlerdir: *“Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği örfе uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez.”*¹³⁰ *“Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın.”*¹³¹

Bain talakla boşanmış kadın hamile ise âlimlerin ittifakıyla onun nafaka hakkı vardır.¹³² Delil, *“eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin.”*¹³³ ayetidir. Bain talakla boşanmış kadın hamile değilse iddet esnasındaki nafaka hakkında üç farklı görüş karşımıza çıkmaktadır. Hanefilere göre bu kadın için hem mesken hem de nafaka hakkı vardır. Mâlikîler ve Şâfiîlere göre sadece mesken hakkı vardır. Hamile değilse nafaka hakkı yoktur. Ne mesken ne de nafaka hakkı yoktur diyen üçüncü görüş, Hanbelîlere aittir.¹³⁴

Hanbelîlerin dayanağı şu hadistir: Fatıma bt. Kays'tan rivayet edildiğine göre Ebu Amr b. Hafs, kendisini vekâletle bain talakla boşamıştır. Vekili ile Fatıma'ya arpa göndermiş. Fakat Fatıma vekili terslemiş. Bunun üzerine vekil: *“Vallahi bizden artık bir şey alamazsın.”* demiş. Fatıma da Hz. Peygamber'e gelip hadiseyi an-

127 Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, s. 7202.

128 Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 443.

129 İbn Kudâme, *el-Kâfî*, V, s. 81-82; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, II, s. 71.

130 Bakara, 2/233.

131 Talak, 65/6.

132 İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, II, s. 71; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 351.

133 Talak, 65/6.

134 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 467; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 352; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, II, s. 71.

latmış. Hz. Peygamber, “Ondan asla nafaka aramaya da meskene de hakkın yok artık.” buyurmuştur.¹³⁵ Mâlikî ve Şâfiîlerin delili yukarıda zikri geçen Talak suresi 6. ayetidir. Ayetin ilk kısmı hamile olsun olmasın, mutlak olarak kadının mesken hakkının olduğunu ifade eder. Ancak son kısmın mefhumu, hamile olmayan kadının nafaka hakkı olmadığına delalet eder. Hanefîler de görüşlerini delillendirmek için aynı ayeti gösterirler.¹³⁶

Hanefîlere göre bu nafakanın vacip olması; ya kadının hamileliği sebebiyle ya da erkeğin evinde erkek için alıkonulması sebebiyledir. Bütün herkes ric’i talakla boşanan kadına nafakanın vacip olmasını, kadının erkeğin yanında alıkonulması illetine bağlamakta ittifak etmişlerdir. Buna göre bain talakla boşanmış kadının da bu illet dolayısıyla nafaka hakkının olması gerekir.¹³⁷

Delillere baktığımızda Hanefî mezhebinin görüşünün tercihe şayan olduğunu söyleyebiliriz. Talak suresindeki ayetleri hem ric’i hem de bain talakla boşanmışları kapsayacak şekilde umuma hamletmek daha kuvvetlidir. Rivayetlere göre Hz. Ömer Fatıma bt. Kays hadisini işittiğinde şöyle tepki göstermiştir: “Belki de yanlış olan bir kadının sözü sebebiyle Allah’ın kitabındaki ayeti ve Hz. Peygamber’in sözünü bırakacak değiliz. Ben Hz. Peygamber’i, bu kadın için mesken ve nafaka hakkı olduğunu söylerken işittim.”¹³⁸ Ayrıca Fatıma bt. Kays hadisinin ravilerini selef tenkit etmiştir. Âhâd haberlerin kabul edilme şartlarından biri de selef tenkitlerinden uzak olmasıdır.¹³⁹ Bunların yanı sıra Fatıma bt. Kays hadisindeki hükmün, ona özel ve istisnâ olduğu da söylenmiştir.¹⁴⁰ Buna göre bain talakla boşanmış ve hamile olmayan kadın hakkında mesken hakkını kabul edip nafaka hakkını kabul etmemek şeklinde iki hüküm arasını ayırmak doğru olmadığı gibi her iki hakkı kabul etmemek de doğru değildir.¹⁴¹

Evlilik fesihle sonlandığında bu fesih koca tarafından meydana gelirse, kocanın kusuru bulunsun veya bulunmasın, bütün çeşitleriyle nafaka, iddet bekleyen kadın lehine vaciptir. Fesih, kadın tarafından meydana gelir de bu sebep kadının kusuru olmaksızın gerçekleşirse bu durumda da nafaka hakkı vardır. Mesela kadının buluş muhayyerliğine dayanarak evliliği feshetmesi gibi bir sebeple evlilik feshedilirse bu, kadının nafaka hakkını ortadan kaldırmaz. Ancak fesih, kadının kusuru sebebiyle meydana gelirse iddet nafakası hakkı düşer. Mesela kadının kendi isteği ile kocasının usul veya furuundan birisi ile sıhrî haramlığı doğuran bir fiil işlemesi gibi bir durumda mesken hakkı hariç, nafaka hakkı düşer. Mesken

135 Buhârî, Talak, 41; Müslim, Rada, 103; Ebu Davud, Talak, 39; Nesai, Nikâh, 21; Tirmizî, Nikâh, 38; İbn Mâce, Talak, 10; Ahmet b. Hanbel, VI, s. 416.

136 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 476.

137 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 477.

138 Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*, (Mekke: Mektebet-u Dâri’l-Bâz, 1994), VII, s. 475.

139 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 477-478; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, s. 652.

140 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 478; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, II, s. 71.

141 Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, IV, s. 478; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, II, s. 72.

hakkının sabit olup nafaka hakkının düşme sebebi; nafakanın sırf kadının hakkı, meskenin ise kadının hakkı bulunmakla beraber şari'in hakkı olmasıdır. Fasit nikâhtan dolayı iddet bekleniyorsa kadının ne mesken ne de nafaka hakkı yoktur.¹⁴²

VI. İddetle Alakalı Bazı Özel Durumlar

Bu kısımda iddet bahsi içerisinde tali derecedeki konular diyebileceğimiz iddette nesebin sübutu, miras, ehl-i kitaptan olan kadınların iddeti gibi hususlara değineceğiz.

A. İddet İçerisinde Doğan Çocuğun Nesebi

Fakihler, hamileliğin en az süresinin zifaktan itibaren altı ay olduğunda ittifak etmişlerdir. Hamileliğin en uzun süresi hakkında ise farklı görüşler vardır. Hanefilere göre bu süre iki yıl, Şâfiî ve Hanbelîlere göre dört yıl, Mâlikilerin meşhur görüşüne göre ise beş yıldır.¹⁴³

Hanefilere göre talak ric'i ise ve kadın iddetinin bittiğini ikrar etmediyse doğum, ister boşamanın üzerinden iki yıl geçmeden gerçekleşsin ister iki yıl veya daha fazla bir sürede gerçekleşsin çocuğun nesebi sabit olur. Çünkü kadının temizlik süresinin uzamış olması ve iddet esnasında hamile olması mümkündür. Zira bu çeşit iddet içerisinde kocanın karısından cinsel yönden faydalanması caizdir. İki seneden daha kısa bir sürede doğum yaparsa boşama baine dönüşür. İki yıldan daha uzun bir sürede doğum yaparsa nesep sabit olduğu gibi karı-koca ric'at ile evlilik hayatına dönmüş olurlar.¹⁴⁴

Bain talakla boşamada kadın iddetinin bittiğini ikrar etmediği sürece boşama tarihinden itibaren iki yıldan daha kısa bir sürede doğan çocuğun nesebi sabit olur. Çünkü çocuğun boşama anında anne rahminde bulunma ihtimali vardır. Ancak ayrılma gününden itibaren tam iki sene sonra doğan çocuğun nesebi sabit olmaz. Zira bu, boşamadan sonra meydana gelmiş sayılır. Bain boşamada iddet içerisinde cinsel temas caiz değildir.¹⁴⁵ Kocası vefat eden kadın iddetinin bittiğini ikrar etmezse, cinsel temas olmasa bile, vefat ile iki yıl arasında doğan çocuğun nesebi sabit olur.¹⁴⁶

İddet bekleyen kadın, iddetinin bittiğini ikrar eder, sonra ikrar vaktinden itibaren altı aydan daha kısa bir sürede doğum yaparsa çocuğun nesebi sabit olur. Çünkü kadının yalan söylediği kesin olarak ortaya çıkar ve ikrarı geçersiz olur. Fakat altı veya daha uzun bir sürede doğum yaparsa nesebi sabit olmaz. Çünkü

142 Kâsânî, *Bedâi'ûs-sanâi*, IV, s. 479; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, III, s. 512.

143 Mavsîlî, *el-İhtiyâr*, III, s. 218; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, s. 318; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, X, s. 7251-252.

144 Mavsîlî, *el-İhtiyâr*, III, s. 218; Kâsânî, *Bedâi'ûs-sanâi*, IV, s. 486-487.

145 Mavsîlî, *el-İhtiyâr*, III, s. 218; Kâsânî, *Bedâi'ûs-sanâi*, IV, s. 485.

146 Mavsîlî, *el-İhtiyâr*, III, s. 218; Kâsânî, *Bedâi'ûs-sanâi*, IV, s. 489.

ikrarla, bu çocuğun daha sonra meydana gelmiş olduğu bilinir.¹⁴⁷

Cumhur ric'i ve bain boşama arasında fark görmez. Boşama veya vefattan sonra kadın boşama veya vefat gününden itibaren hamilelik müddetinin en çoğunun (azami hamilelik süresinin) geçmesinden önce doğum yaparsa çocuğun nesebi sabit olur. Ancak hamilelik süresinin en çoğu geçtikten sonra doğum gerçekleşirse çocuğun nesebi boşayan veya vefat eden kocadan sabit olmaz.¹⁴⁸

Hamileliğin en uzun süresi hakkında eğer varsa tıbbi veriler esas alınarak bir süre belirlemesine gidilmesi daha doğru görünmektedir. Zira klasik dönem İslam hukukçuları da bu süreleri kendi zamanlarındaki vakıya uygun olarak belirlemişlerdir. Yoksa bu konuda herhangi bir nas bulunmamaktadır. Belirlenen bu süreye göre Hanefî mezhebinin içtihatları muvacehesinde nesebin sübutu açıklanabilir.

B. İddet İçerisinde Kadının Miras Hakkı

Bilindiği gibi evliliğin doğrudan ölümle sona ermesi durumunda kadın ve kocası birbirine mirasçı olur. Zira karı ve koca, alacakları miras miktarları Kitap, sünnet ve icma ile belirlenmiş olan ashab-ı feraizdendir. Tartışılan mevzu ise, evlilik boşanma ile sona erer de boşayan koca, kadının iddeti esnasında vefat ederse bu kadının ona mirasçı olup olmayacağıdır.

Ric'i talak ile boşama sonucunda iddet bekliyoruzken eşlerden biri vefat edince diğeri ona mirasçı olur. Bu konuda görüş birliği vardır. Çünkü evlilik hükmen devam etmektedir. Boşanma, kocanın sağlığında bain veya üç talakla gerçekleşmişse eşlerden hiçbirisi diğeri mirasçı olamaz. Koca, ölüm hastalığı esnasında karısının rızasıyla, onu bain veya üç talakla boşarsa yine aralarında miras cereyan etmez. Burada da icma vardır. Fakat aynı durumda kadının rızası yoksa, bu kadın cumhura göre eşine mirasçı olur. Koca burada eşini mirastan mahrum bırakmak amacıyla boşama hakkını kötüye kullandığı için bu hüküm, kadının hakkını korumak amacıyla ileri sürülmüştür. Şâfiîlere göre ise kadının boşanmaya rızası bulunsun veya bulunmasın mirasçı olması mümkün değildir. Çünkü bain veya üç talak ile boşanma nikâhı zail eder.¹⁴⁹

C. Ehl-i Kitaptan Olan Kadınların İddeti

Müslüman bir erkekle evli olan Hıristiyan veya Yahudi bir kadın iddet konusunda müslüman kadınla eşittir. Kadının zimmî veya müstemen olması arasında bir fark yoktur. Bu konuda İslam hukukçuları arasında ittifak vardır.¹⁵⁰

Ancak İslam devletinin tebaası olan gayr-i müslimlerin (zimmîlerin) kendi aralarındaki evliliklerinin sona ermesi durumunda iddetin gerekli olması nokta-

147 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 486.

148 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 318; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, X, s. 7260.

149 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, IV, s. 496-503.

150 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukahâ*, II, s. 248.

sında İslam hukukçuları iki gruba ayrılırlar. Ebu Hanife'ye göre kitabî olan bir erkeğin (zimmî) nikâhındaki yine kitabî (zimmîye) olan kadının, boşanma veya kocasının ölümü durumunda iddet beklemesi gerekmez. Ancak böyle bir durumda kendi dinlerinde bir iddet varsa ona uyarlar. Bununla beraber, bu kadınla hemen gerçekleştirilecek bir evlilikte kadının hamile olup olmadığını anlamak için bir ay hali müddeti geçinceye kadar beklenilir, cinsel ilişkide bulunulmaz. Aynı şekilde kadın eğer hamile ise hamileliğin sona ermesine kadar iddet beklemek zorundadır, başka bir erkekle evlenemez.¹⁵¹

Hanefilerden Ebu Yusuf ve Muhammed ile diğer üç mezhep fakihlerinin oluşturduğu çoğunluğa göre zimmet ehlinde olan kadınlar kocaları zimmî de olsalar, aynen müslüman kadınlar gibi iddet beklerler. Çünkü bunlar İslam ülkesi tebaasıdır. Bunların hakkında birtakım İslamî hükümler uygulandığı gibi, iddet konusunda da İslam ahkâmıyla yükümlüdürler.¹⁵²

Değerlendirme ve Sonuç

Boşanmanın hukuki sonuçlarının en önemlilerinden olan iddet, hemen bütün hukuk sistemlerinde kabul edilmiş; İslam hukukunda da ona büyük önem verilmiştir. Öyle ki bütün fıkıh kitaplarında derinlemesine işlenmiş, müstakil bir konu olarak kabul edilip ele alınmış ve talak bahisleri içerisinde bir "bab" başlığı altında incelenmiştir. İbn Kudâme'nin *el-Muğnî* adlı eserinde olduğu gibi bazı kaynaklarda namaz, zekât, evlenme, boşanma gibi iddet konusu da "kitap" adı verilen ana başlıklar altında incelenmiştir. Konuyla ilgili naslarda düzenlenmeyen, fakat meydana gelmesi mümkün olan birçok yeni meselenin çözümü içtihadı dayalı olarak çözüme kavuşturulmuştur. Eserlerinde kazuistik yöntemi kullanan İslam hukukçuları bu konuda geniş bir hukuk literatürü oluşturmuşlardır.

Çalışmadan elde ettiğimiz sonuç ve bulguları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz;

1. İddetin bizim anlayabildiğimiz veya anlayamadığımız birçok hikmeti vardır. Bunların içerisinde ilk planda göze çarpan, hamileliğin tespitidir. İslam hukuku kaynaklarında bu hikmet çok sık olarak göze çarpar; ama hiçbirinde illet olduğuna dair bir ifade yer almaz. Neseplerin karışmasını önlemek, iddetten beklenen en önemli maslahat ve gaye olabilir; ancak iddet bundan ibaret değildir. Onun illeti, asıl vaz' oluş sebebi bizce malum değildir. Bu sebeple iddet, dini bir vecibedir. Bu vecibenin yerine getirilmesi, her şeyden önce bir kulluk vazifesidir. Sonuç olarak evliliği sona eren müslüman bir kadın, hamile olmadığı kesin olarak sabit olsa bile, dinen belirlenmiş iddet süreleri boyunca beklemelidir; yabancı bir erkekle iddet beklemeden evlenmemelidir.

151 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukahâ*, II, s. 248.

152 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, s. 299.

2. Cahiliye döneminde iddet bilinmekte ve uygulanmaktaydı. Ancak birçok konuda olduğu gibi bu konuda da insan fıtratından ve akl-ı seliminden uzaklaşılarak yanlış uygulamalar yapılmaktaydı. İslam dini iddete ait süreleri belirlemiştir. Özellikle bir sene süren vefat iddetini dört ay on gün yapmış, kadın için işkence olan bu bekleme şeklini makul ve fıtrata uygun hale getirmiştir. Dolayısıyla İslam'ın ortaya koyduğu bu ölçüler dışına çıkmak, cahiliye âdetidir.

3. Ay hali görme çağında olan ve ay hali olduktan sonra bilinmeyen bir sebeple ay hali kesilen ve bu durumu uzun bir süre devam eden kadınlara kaynaklarda *munteddetut-tuhr* adı verilmektedir. Bu kadınların iddeti hakkında Mâlikîlerin görüşü fetvaya esas olarak alınmıştır. Buna göre beklenecik iddet süresi on iki aydır. Bundan dokuz ayı hamileliğin tespiti, üç ay da ay halinden kesilenlerin iddet süresini beklemek içindir. Kadının bir veya iki kez ay hali olup sonra bunun uzun bir süre kesilmesi, aslında anormal bir durumdur ve onun hasta olduğunun göstergesidir. Çünkü ergenlik çağındaki sağlıklı bir kadın için normal olan, ay hali olmasıdır. Ay hali olmuyorsa bu anormal arızanın giderilmesi için kadın tedavi olur. Tedaviden sonra tekrar ay hali görmeye başlar ve iddetini kur'larla, yani üç hayız dönemi beklemekle geçirir. Tedavi sonuç vermezse ve bu kadının artık ay hali olmayacağına dair uzman doktorların kesin veya zann-ı galibe dayalı kanaatleri varsa o takdirde bu kadın, ay halinden kesilmiş kadınlar içerisinde değerlendirilmelidir. Hamile olmadığı tıbben saptanmışsa, Mâlikîlerin ifade ettiği on iki ay kadar dahi beklemeyip, boşanmadan itibaren sadece ay halinden kesilmiş kadınların iddeti olan üç ay süresince bekleyebilir kanısındayız. Bununla iddeti biter ve evlenebilir.

4. Kocasını vefat eden hamile kadının iddeti, dört mezhebin ittifakıyla hamileliğin bitimiyle sona erer. Bu süre dört ay on günden önce gerçekleşse bile durum böyledir. Ayrıca kocasını vefat eden kadının dört ay on gün yas tutması gerektiği söylenmektedir. Ancak eğer bu kadın hamileyse ve hamileliği de dört ay on günden önce biterse ne kadar yas tutacaktır? Bu konuda kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamadık. Fakat her ne kadar hadiste kadının yas tutması, dört ay on günlük bir süreyle sınırlanmış olsa da burada yas tutma, hamileliğin bitimiyle sınırlı olsa gerektir. Çünkü dört mezhebin ittifakıyla iddet hamileliğin bitmesiyle sona erer ve kadın artık evlenebilir. Buna göre böyle bir durumda yas tutma iddet süresiyle sınırlıdır; yani kısa sürse bile hamileliğin sona ermesine kadardır. Bunun tersi olur da hamileliğin bitmesi dört ay on günden sonra gerçekleşirse, bu durumda da yas tutmanın kendi süresi olan dört ay on gün yas tutulur. Yas tutma doğuma kadar devam etmez.

5. Örf, naslara ters düştüğünde uygulanmak için bir delil olmaktan çıkar ve ona itibar edilmez. Günümüzde tartışma ve çekişmeler sonucunda aile birliği dağılınca, kadın iddetini kocasının evinde değil de ailesinin yanında geçirmektedir.

Kadının ailesi de onun, tartıştığı kocanın evinde kalmasını hoş görmemekte, buna engel olmakta ve kadını boşanmadan hemen sonra kendi yanlarına almaktadırlar. Bu, bugün örf halini almıştır. Ne kocanın ne de kadının ailesinin, kadını iddet süresince iddet evinden çıkarma yetkileri yoktur. Kadın da çıkmamalıdır. İddeti boyunca kadının evlilik evinde ikameti, bir kulluk vazifesidir.

6. İddet bekleyen kadının evinden dışarı çıkmaması da iddetin sonuçlarından biridir. Yalnızca zaruret durumunda çıkabileceği kabul edilmiş; gündüz veya gece çıkması mezhepler arasındaki birtakım ayrıntı sayılabilecek ihtilaflarla birlikte yasaklanmıştır. Günümüz toplumsal şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda ise iddet boyunca kadının evde kalmasının, ona sıkıntı doğurabileceğini görürüz. Bu yüzden Mâlikî ve Hanbelîlerin bu konudaki yaklaşımı günümüzde kadın açısından daha uygun görünmektedir. Dolayısıyla iddet bekleyen kadın, evi tamamen terk etmemek şartıyla, sadece zaruret durumunda değil, normal şartlarda da gündüzün evden dışarı çıkabilir.

7. İddet vecibesi göstermektedir ki boşanma oldu-bittiyle meydana gelen anlık bir olay değildir. Aile çok önemli toplumsal bir birimdir. Onun ortadan kalkması, toplumu olumsuz yönde etkileyeceğinden, ailenin dağılması basit ve kolay değildir ve olmamalıdır. İşte iddet sayesinde ailenin önemi daha fazla öne çıkmakta ve boşanma, ancak iddet süresinin bitmesiyle gerçekleşen uzun süreli bir vakıa olmaktadır.

Kaynakça

- Abdulhamit, Muhammed Muhyiddin, *Ahvâlûş-Şahsiyye fiş-Şeriatil-İslâmiyye*, (Darul-Kitâbil-Arabi, tsz.).
- Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 1992).
- Aydın, Mehmet Akif, "Aile Hayatı", *İlmihal*, 2 (2006), s.195-249.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmet b. Hüseyin, *Sünenu-Beyhakiyyil-kübra*, (Mekke: Mektebet-u Daril-Baz, 1996).
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968).
- Buharî, Muhammed b. İsmail, *Sahih*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- Cessâs, Ebu Bekir Ahmet b. Ali, *Ahkâmul-Kur'ân*, (Beyrut: Darul-Fikr, 1993).
- Cezirî, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*, Çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- Dihlevî, Veliyyullah, *Huccetullâhil-bâliğa*, Thk. Seyyid Sabık, (Beyrut: Darul-Cil, 2005).
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- Ebû Zehra, Muhammed, *Ahvâlûş-şahsiyye*, (Kahire: Darul-Fikril-Arabi, tsz.).
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005).
- Hallaf, Abdulvehhab, *Ahkâmul-ahvâlîş-şahsiyye*, (Kuveyt: Darul-Kalem, 1990).
- İbn Abdisselam, İzzuddin, *İslami Hükümlerin Esas ve Hikmetleri*, Çev.: Süleyman Kaya-Soner Duman, (İstanbul: İz Yayıncılık, tsz.).
- İbn Hanbel, Ahmet, *Müsned*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- İbn Kudame, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, *el-Kâfi*, (Riyad: Dar-u Hicr, 1997).

- ., *el-Muğni 'alâ Muhtasaril-Hiraki*, (Beyrut: Darul-Kütübil-İlmiyye, 1994).
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânul-'Arab*, (Beyrut: Dar-u Sader, 1994).
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmet, *Bidâyetul-müctehid ve nihâyetul-muktesid*, (Beyrut: Darul-Fikr, tsz.).
- Kaçak, N., *Yeni İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007).
- Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999).
- Kâsânî, Alaaddin Ebubekr b. Mesud, *Bedâi'u's-sanâi fi tertîbiş-şerâ'i*, Thk. Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmet, (Beyrut: Darul-Kütübil-İlmiyye, 1997).
- Köksal, İsmail, *Teğayyurul-ahkâm fi ş-şer'i'atil-İslâmiyye*, (Beyrut: Müessesetür-Risale, 2000).
- Kudûrî, Ebu Hüseyin Ahmet b. Muhammed, *Muhtasarul-Kudûrî (el-Kitâb)*, (Beyrut: Müessesetür-Rayyan, 2005).
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Câmi'u'l-ahkâmil-Kur'ân*, (Kahire: Darul-Hadis, 1996).
- Merğînânî, Ebu Hasan Burhanuddin Ali b. Ebi Bekir, *el-Hidaye Şerhu Bidâyetil-mübtedi*, (Kahire: Darus-Selam, 2000).
- Mavsilî, Mecdüddin Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li t'alilil-muhtâr*, Thk. Muhammed Adnan Derviş, (Beyrut: Darul-Erkam b. Ebil-Erkam, tsz.).
- Meydânî, Abdulgani el-Ganîmî, *el-Lübâb fi Şerhil-Kitâb*, (Beyrut: Darul-Kitabil-Arabi, 1997).
- Müslim, Ebul-Hüseyin b. Haccâc, *Sahih*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman b. Şuayb, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddin b. Şeref, *el-Mecmû*, Thk. Muhammed Necib el-Mutîi, (Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Arabi, 1995).
- Sabık, Seyyid, 2002, *Fıkhus-Sünne*, (Beyrut: Daru İbn-i Kesir, Dımaşk-Beyrut, 2002).
- Sâbü'nî, Muhammed Ali, *Tefsîru âyâtil-ahkâm minel-Kur'ân*, (Beyrut: Darul-Kur'anil-Kerim, 2004).
- Sâ'yis, Ali vd, 1999, *Tefsîru âyâtil-ahkâm*, (Dımaşk-Beyrut: Dar-u İbn Kesir, 1999).
- Semerkindî, Alaaddin Muhammed b. Ahmet, *Tuhfetul-fukahâ*, (Beyrut: Darul-Kütübil-İlmiyye, tsz.).
- Sibâî, Mustafa, *Şerhu kânunil-ahvâlîş-şahsiyye*, (Beyrut: Darul-Varrak, 2000).
- Şaban, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Çev. İbrahim Kafi Dönmez, (Ankara: TDV Yayınları, 2000).
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, (Beyrut: Darul-Kütübil-İlmiyye, 1993).
- Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ahkâmul-usra fi'l-İslâm*, (Beyrut: Darun-Nehdatil-Arabiyye, 1977).
- Şirbinî, el-Hatib, *Muğnil-muhtâc ilâ marifeti me'ânî elfâzı'l-minhâc*, (Beyrut: Darul-Fikr, 1998).
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992).
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, (Konya: Post ajans a.ş., 1998).
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Azim Dağıtım, tsz.).
- Zebidî, Muhammed Murtaza, *Tâcul- 'arus min cevâhir'i'l-kâmûs*, (Beyrut: Darul-Fikr, 1994).
- Zeydân, Abdulkerim, *el-Medhal li dirâseti'ş-Şer'i'ati'l-İslâmiyye*, (Beyrut: Müessesetür-Risale, 2009).
- Zihni Efendi, Mehmet, *Nimet-i İslam*, (İstanbul: Milsan a.ş., 1986).
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu*, (Dımaşk: Darul-Fikr, 2007).